

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

مرکز آمار و اطلاعات راهبردی

تعاریف و معانی

روابط کار و جبران خدمت

(ویرایش نهایی)

شهریورماه ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به منظور انسجام، مقایسه پذیری و یافتن ابزارهای مطمئن برای ارتقای کیفیت تولید آمارهای رسمی کشور، موضوع شناسایی واژه های تخصصی وزارتخانه متبوع و استانداردسازی آنها به عنوان یکی از فعالیت های این مرکز در دستور کار قرار گرفته است. این امر به عنوان بخشی از استانداردهای آماری و در راستای توصیه های بین المللی و ملی در تولید آمار می باشد. لذا در سال ۱۳۹۳، واژه های مرتبط با اداره کل روابط کار و جبران خدمت که سال قبل بررسی و به دفتر استانداردها و نظارت بر طرح های آماری مرکز آمار ایران جهت استانداردسازی در سطح ملی ارایه شده بود، جهت استانداردسازی در سطح ملی، با همکاری این مرکز، اداره کل ذی ربط و مرکز آمار ایران مورد بررسی مجدد قرار گرفت. بر این اساس لیست واژه ها و تعاریف استاندارد شده (ویرایش نهایی) در ادامه بیان گردیده است. با توجه به استانداردسازی این واژگان در سطح ملی الزامی است این تعاریف و مفاهیم در تدوین آیین نامه، دستورالعمل ها، قوانین، طراحی سامانه ها، ارایه نتایج و گزارشات مدنظر قرار گیرد.

در پایان از همکاری و مساعدت **سرکارخانم ملک پور**، **جناب آقای عباسی** و همکاران مرکز آمار ایران که در استانداردسازی واژه های اداره کل روابط کار و جبران خدمت زحمت استانداردسازی را بر عهده داشته اند، کمال تشکر و قدر دانی را دارم.

همچنین مرکز آمار و اطلاعات راهبردی، به عنوان دبیرخانه کمیته آمار بخشی آمادگی خود را برای دریافت واژه های تخصصی هر اداره کل یا سازمان تابعه به منظور استانداردسازی واژه های مربوطه جهت ارایه به مرکز آمار ایران، اعلام می دارد.

سید نعمت اله میرفلاح نصیری
رئیس مرکز آمار و اطلاعات راهبردی

فهرست واژه‌ها

صفحه	واژه
۱	آرای سازشی دعاوی کار
۱	آیین نامه انضباط کار
۱	استعفای کارگر مشمول قانون کار
۱	تبعیت اقتصادی از کارفرما (رابطه مزدی با کارفرما)
۱	تبعیت حقوقی از کارفرما (رابطه دستوری با کارفرما)
۲	تغییر شرایط کار کارگر مشمول قانون کار
۲	تفاوت مزد کارگر مشمول قانون کار
۲	حد اقل مزد
۲	حق بیمه اجتماعی
۲	حق سنوات کارگر مشمول قانون کار
۲	حق السعی کارگر مشمول قانون کار
۳	حقوق
۳	حقوق معوقه کارگر مشمول قانون کار
۳	خاتمه قرارداد کار کارگر مشمول قانون کار
۳	دامنه شمول قانون کار
۳	ساعت کار قانونی کارگر مشمول قانون کار
۳	شخصی بودن کار کارگر مشمول قانون کار
۳	شرایط کار

۴	شورای عالی کار
۴	طرح طبقه‌بندی مشاغل
۴	قانون کار
۴	قرارداد کار کارگر مشمول قانون کار
۴	کار در شب
۴	کار در صبح
۵	کار تابع کارگر مشمول قانون کار
۵	کار در روز
۵	کار در عصر
۵	کار گردشی
۵	کار مختلط
۵	کار نوبتی
۵	کارآموزی
۶	کارآموز
۶	کارآموز با مزد
۶	کارآموز بدون مزد
۶	کارآموز مشمول قانون کار
۶	کارگاه خانوادگی
۶	کارگاه غیر مشمول قانون کار
۷	کارگاه مشمول قانون کار

۷	کارگر غیر مشمول قانون کار
۷	کارگر مشمول قانون کار
۷	کمک‌هزینه اقلام مصرفی خانوار
۷	کمیته انضباط کار
۷	کارگر
۷	کارگر نوجوان
۸	ماموریت کارگر مشمول قانون کار
۸	مرجع حل اختلاف دعاوی کار
۸	مزایای رفاهی - انگیزه‌ای کارگر مشمول قانون کار
۸	مزایای غیر نقدی
۸	مزایای نقدی
۸	مزد
۹	مقررات استخدام خاص
۹	وجوه غیر نقدی دریافتی کارگر مشمول قانون کار
۹	هیات تشخیص دعاوی کار
۹	هیات حل اختلاف دعاوی کار

آرای سازشی دعاوی کار

آرایی است که در مراجع حل اختلاف کار بر اساس توافق طرفین دعوا صادر می‌شود.

آیین نامه انضباط کار

مجموعه مقرراتی است که در چارچوب قانون کار، و مقررات مربوط متناسب با شرایط و اوضاع و احوال کارگاه مشمول قانون کار، توسط کارفرما با کسب نظر تشکل کارگری کارگاه (در صورت وجود) تهیه و توسط کمیته انضباط کار به مورد اجرا گذاشته می‌شود.

استعفای کارگر مشمول قانون کار

یکی از طرق خاتمه قرارداد کار است که در آن کارگر مشمول قانون کار، اقدام به فسخ یک جانبه قرارداد کار نموده و موظف است در ابتدا قصد خود را به صورت کتبی به کارفرما اعلام نموده و نیز تا یک ماه به کار خود ادامه دهد.

تبعیت اقتصادی از کارفرما (رابطه مزدی با کارفرما^۱)

از ویژگی‌های کار تابع است که کارگر مشمول قانون کار در مقابل کار انجام شده، مزدی را از کارفرما دریافت می‌نماید و معیشت وی از این طریق تامین می‌شود.

تبعیت حقوقی از کارفرما (رابطه دستوری با کارفرما^۲)

از ویژگی‌های کار تابع است که کارگر مشمول قانون کار به درخواست و تحت نظارت و دستورات کارفرما کار انجام می‌دهد.

---

۱ عبارت "رابطه مزدی با کارفرما" مترادف "تبعیت اقتصادی از کارفرما" است.

۲ عبارت "رابطه دستوری با کارفرما" مترادف "تبعیت حقوقی از کارفرما" است.

تغییر شرایط کار کارگر مشمول قانون کار

هر گونه دگرگونی در شرایط کار کارگر مشمول قانون کار، مبتنی بر قانون یا عرف به حکم قانون، توافق طرفین (کارگر مشمول قانون کار و کارفرما)، یک جانبه یا با رای مراجع حل اختلاف دعاوی کار است.

تفاوت مزد کارگر مشمول قانون کار

اختلاف مزد دریافتی کارگر مشمول قانون کار با حداقل مزد تعیین شده توسط شورای عالی کار در همان سال است.

حد اقل مزد

میزان مزدی است که همه ساله توسط شورای عالی کار بر اساس مفاد قانون کار تعیین و ابلاغ شده و کارفرما مجاز به پرداخت میزان کمتر از آن برای کار با حداکثر ساعت کار^۳ قانونی نیست.

حق بیمه اجتماعی

مبلغی است که بر مبنای خدمات مورد تعهد نسبت به مشمولان صندوق های بیمه گر برای هر فرد تعیین می شود.

حق سنوات کارگر مشمول قانون کار

مبلغی است که در هنگام انحلال قرارداد کار (قطع رابطه کارگر و کارفرما) در موارد پیش بینی شده در قانون کار به کارگر مشمول قانون کار به نسبت سابقه کار و بر اساس آخرین مزد وی از سوی کارفرما پرداخت می شود.

حق السعی کارگر مشمول قانون کار

مجموع مزد و مزایای نقدی و غیر نقدی است که کارگر مشمول قانون کار دریافت می دارد.

---

^۳ - حداکثر ساعت کار: حداکثر میزان ساعت کار برای کارگران شاغل در مشاغل سخت و زیان آور، ۳۶ ساعت در هفته، برای کارآموزان مشمول قانون کار، ۳۶ ساعت در هفته، برای کارگران نوجوان، ۴۱ ساعت در هفته و برای سایر کارگران، ۴۴ ساعت در هفته است.

حقوق

مزدی است که به صورت ماهانه به کارگر پرداخت می‌شود.

حقوق معوقه کارگر مشمول قانون کار

حق‌السعی کارگر مشمول قانون کار است که به تعویق افتاده است.

خاتمه قرارداد کار کارگر مشمول قانون کار

وضعیتی است که در آن رابطه کارگر مشمول قانون کار با کارفرما قطع شده و تعهدات قرارداد کار خاتمه می‌یابد.

دامنه شمول قانون کار

هر کار تابعی که در زمره یکی از موارد ذیل نباشد:

۱- تابع مقررات استخدامی خاص.

۲- تابع قانون و مقررات مصوب توسط مرجع مجاز از سوی قانون‌گذار

ساعت کار قانونی کارگر مشمول قانون کار

میزان ساعت کار مشخص شده براساس قانون کار است که کارفرما مجاز به درخواست صرف زمان کاری بیش‌تر از آن از کارگر مشمول قانون کار نیست.

شخصی بودن کار کارگر مشمول قانون کار

کاری است که کارگر مشمول قانون کار باید شخصا موضوع تعهد خود را انجام دهد و امکان انجام آن از طریق دیگری برای وی وجود نداشته باشد.

شرایط کار

مباحث حق‌السعی، ساعت‌کار، تعطیلات، مرخصی‌ها، ویژگی‌های اشتغال زنان، ویژگی‌های کارگر نوجوان و ویژگی‌های کارگران مشمول قانون کار شاغل در شغل‌های سخت و زیان‌آور است.

شورای عالی کار

شورایی است که در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تشکیل شده و وظیفه آن انجام تکالیفی است که به موجب قانون کار و سایر قوانین مربوط به کار به عهده آن واگذار شده است (مانند تعیین حد اقل مزد) که اعضای آن مشتمل بر نه نفر شامل وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی، دو نفر به تایید هیات وزیران، سه نفر نماینده کارفرمایان و سه نفر نمایندگان کارگران مشمول قانون کار است.

طرح طبقه‌بندی مشاغل

مجموعه‌ای از رشته‌های شغلی، شرح وظایف، مقررات، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی است که به منظور گروه‌بندی و تنظیم مشاغل بر حسب گروه‌ها و طبقات مختلف با توجه به وظایف، مسئولیت‌ها و شرایط احراز، تهیه شده و بر پایه تجزیه و تحلیل شغل استوار است.

قانون کار^۴

مجموعه‌ای از مقررات و مواد قانونی با هدف تنظیم روابط کار و صیانت از حقوق کارگر است.

قرارداد کار کارگر مشمول قانون کار

قرارداد کتبی یا شفاهی است که به موجب آن کارگر مشمول قانون کار در مقابل دریافت حق‌السعی، کاری را برای مدت موقت یا مدت غیر موقت برای کارفرما انجام می‌دهد.

کار در شب

کاری است که زمان انجام آن از ساعت ۲۲ تا ۶ قرار دارد.

کار در صبح

کاری است که زمان انجام آن از ساعت ۶ تا ۱۴ قرار دارد.

---

^۴ قانون کار بسیار گسترده بوده و در قالب‌های معمول تعاریف نمی‌گنجد اما برای رفع ابهام تعاریف عبارتهای دیگر حوزه کار، تعریفی خلاصه که در برگزیده هدف قانون کار است در قالب یک جمله آورده شده است.

کار تابع کارگر مشمول قانون کار

کاری است که کارگر مشمول قانون کار به درخواست کارفرما با داشتن هر سه شرط ذیل انجام می‌دهد:

- ۱- شخصی بودن کار کارگر مشمول قانون کار؛
- ۲- تحت تبعیت اقتصادی از کارفرما (رابطه مزدی با کارفرما)؛
- ۳- تحت تبعیت حقوقی از کارفرما (رابطه دستوری با کارفرما)؛

کار در روز

کاری است که زمان انجام آن از ساعت ۶ تا ۲۲ است و به دو بخش کار در صبح و کار در عصر تقسیم می‌شود.

کار در عصر

کاری است که زمان انجام آن از ساعت ۱۴ تا ۲۲ قرار دارد.

کار گردش

کاری که ساعت شروع و پایان آن متغیر است.

کار مختلط

کاری که بخشی از ساعات انجام آن در روز و بخش دیگری از آن در شب واقع شده و گردش نیست.

کار نوبتی

کاری که در طول ماه گردش دارد به نحوی که نوبت‌های آن در صبح، عصر و یا شب واقع می‌شود.

کارآموزی

فرآیندی است که با هدف فراگیری مهارت مورد نیاز شغلی خاص در یک کارگاه صورت پذیرفته و علاوه بر جنبه آموزشی به طور مستقیم منجر به تولید کالا یا خدمت می‌شود.

کارآموز

فردی در سن کار^۵ است که به کارآموزی می‌پردازد.

کارآموز با مزد

کارآموزی که مزد دریافت می‌کند و می‌تواند در بخش عمومی یا خصوصی کارآموزی نماید.

کارآموز بدون مزد

کارآموزی که مزد دریافت نمی‌کند و می‌تواند در بخش عمومی یا خصوصی کارآموزی نماید.

کارآموز مشمول قانون کار

کارآموز بامزدی که سن وی بین پانزده تا هجده سال تمام است و در کارگاه مشمول قانون کار به کارآموزی مشغول است.

کارگاه خانوادگی

کارگاهی است که در آن انجام کار منحصرًا توسط صاحب کار، همسر یا خویشاوندان نسبی درجه یک از طبقه اول^۶ وی صورت می‌پذیرد.

کارگاه غیر مشمول قانون کار

کارگاهی است که کار انجام شده در آن از دامنه شمول کار خارج است.

---

^۵ - منظور از سن کار از لحاظ قانون کار، پانزده سال و بیش تر است.

^۶ - خویشاوند نسبی درجه یک از طبقه اول: خویشاوندی پدر یا مادر با فرزندان و بر عکس است.

کارگاه مشمول قانون کار

کارگاهی است که کار انجام شده در آن دامنه مشمول قانون کار قرار دارد.

کارگر غیر مشمول قانون کار

کارگری است که کار وی در دامنه مشمول قانون کار قرار نمی‌گیرد.

کارگر مشمول قانون کار

کارگری است که کار وی در دامنه مشمول قانون کار قرار می‌گیرد.

کمک‌هزینه اقلام مصرفی خانوار

یکی از مزایای رفاهی- انگیزه ای است که به موجب مصوبات شورای عالی کار برقرار شده و به صورت نقدی یا غیر نقدی به صورت ماهانه به کارگران مشمول قانون کار پرداخت می‌شود.

کمیته انضباط کار

کمیته‌ای مرکب از نمایندگان کارگران مشمول قانون کار، سرپرستان کارگاه‌های مشمول قانون کار و کارفرمایان است.

کارگر

مزد و حقوق بگیری است که به درخواست کارفرما کار می‌کند و شامل کارگر مشمول قانون کار و کارگر غیر مشمول قانون کار است.

کارگر نوجوان

کارگری که سن او بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام باشد.

ماموریت کارگر مشمول قانون کار

تغییر موقت محل انجام کار کارگر مشمول قانون کار است که وی باید حداقل پنجاه کیلومتر از محل کارگاه اصلی محل کار خود دور شده و یا ناگزیر باشد حد اقل یک شب در محل توقف نماید.

مرجع حل اختلاف دعاوی کار

هیات تشخیص دعاوی کار، هیات حل اختلاف دعاوی کار یا هر دوی آنهاست.

مزایای رفاهی - انگیزه‌های کارگر مشمول قانون کار

قسمتی از مزد کارگر مشمول قانون کار است که صرف نظر از نوع شغل و به منظور تامین رفاه و ایجاد انگیزه به وی پرداخت می شود.

مزایای غیر نقدی

مزایایی مانند خوراک، پوشاک، مسکن، وسیله نقلیه، اثاثیه و پاداش غیر نقدی افزایش تولید است که به صورت کالا به کارگر پرداخت می شود.

مزایای نقدی

مزایایی شامل فوق العاده شغل، اضافه کاری، شب کاری، نوبت کاری، خارج از مرکز، سختی کار، حق خوار و بار، حق مسکن، حق ایاب و ذهاب، حق عائله مندی، حق ورزش، کمک هزینه غذا، پاداش نقدی افزایش تولید و هر نوع پاداش دیگر است که به وجه رایج کشور به کارگر پرداخت می شود.

مزد

وجوه نقدی یا غیر نقدی و یا مجموع آنهاست که در مقابل انجام کار به کارگر پرداخت می شود.

مقررات استخدام خاص

مقررات استخدام کشوری، لشگری و سایر دستگاه‌هایی است که مقررات استخدامی مخصوص به خود دارند مانند سازمان تامین اجتماعی، سازمان بهزیستی، بانک‌ها، شهرداری‌ها و صدا و سیما.

وجوه غیر نقدی دریافتی کارگر مشمول قانون کار

سهمی از مزد است که کارگر مشمول قانون کار در ازای مزد خود به صورت کالای تولید شده دریافت می‌کند.

هیات تشخیص دعاوی کار

مرجع بدوی رسیدگی به دعاوی کارگری و کارفرمایی مشمول قانون کار شامل یک نفر نماینده دولت، یک نفر نماینده کارفرمایان، یک نفر نماینده کارگران مشمول قانون کار است.

هیات حل اختلاف دعاوی کار

مرجع تجدید نظر رسیدگی به دعاوی کارگری و کارفرمایی مشمول قانون کار شامل سه نفر نماینده دولت، سه نفر نماینده کارفرمایان، سه نفر نماینده کارگران مشمول قانون کار است.